

КОЛОДІН Д.О.

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

GENERAL APPROACHES TO DETERMINING THE OBJECTIVE SIDE OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST VOTE RIGHTS OF CITIZENS

У статті досліджено питання об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян. У загальному визначені об'єктивна сторона кримінального правопорушення є одним із чотирьох обов'язкових складників і становить собою зовнішню сторону відповідного правопорушення, яка полягає у вчиненні винною особою конкретного діяння, що має суспільну небезпеку та протиправність (заборонено законом). Саме об'єктивна сторона «пов'язує» всі елементи складу злочину в єдиний кримінально-правовий феномен. Об'єктивна сторона, якщо її аналізувати з позиції Загальної частини, має обов'язкові та факультативні ознаки. У нормах Особливої частини всі ознаки, які її характеризують, є обов'язковими та потребують свого встановлення. Ураховуючи це, автором досліджено об'єктивну сторону кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян та зроблено висновок, що диспозиції статей 157–158 КК, які передбачають кримінальну відповідальність за такі правопорушення, є бланкетними. Діяння, які порушують виборчі права, мають зовнішнє вираження в низці альтернативних форм їх учинення, що ускладнює їх аналіз. З метою розкриття всіх ознак об'єктивної сторони, їх «зрозумілого» тлумачення в теорії і практиці необхідним є застосування не тільки кримінального закону, а й норм законів, які визначають організацію і порядок проведення виборів та референдумів на території України, як-от Виборчий кодекс України, що набув чинності 1 січня 2020 р., а також закони України «Про Державний реєстр виборців» у редакції від 21 грудня 2019 р. та «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 р. Такий підхід дає змогу вказати на певну неповноту в дослідженні цієї проблеми та вдосконалити практичну діяльність щодо протидії кримінальним правопорушенням цього виду.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальне правопорушення, злочин, проступок, виборчі права громадян.

The article examines the objective side of the composition of criminal offenses against the voting rights of citizens. In general, the objective side of a criminal offense acts as one of the four mandatory components and is the external side of the offense, which is the commission of a specific act by a guilty person that has a public danger and illegality (prohibited by law). It is the objective side that “connects” all the elements of the crime into a single criminal law phenomenon. The objective side, analyzing it from the standpoint of the General Part, has mandatory and optional features. At the same time, in the norms of the Special Part, all the features that characterize it are mandatory and need to be established. With this in mind, the author examined the objective side of criminal offenses against the suffrage of citizens and concluded that the provisions of Articles 157–158 of the Criminal Code, which provide for criminal liability for criminal offenses for such offenses are blanket. Actions that violate suffrage have an outward expression of a number of alternative forms of their commission, which to some extent complicates their analysis. In order to reveal all the features of the objective side, their “clear” interpretation in theory and in practice, it is necessary to apply not only the rules

of criminal law, but also the rules of law that determine the organization and procedure of elections and referendums in Ukraine, namely : Of the Electoral Code of Ukraine, which entered into force on January 1, 2020, as well as the laws of Ukraine “On the State Register of Voters” as amended on December 21, 2019 and “On the Central Election Commission” of June 30, 2004, etc. This approach makes it possible to establish a certain incompleteness in the study of this problem and to improve practical activities to combat this type of criminal offense.

Key words: *criminal law, criminal offense, crime, misdemeanor, the suffrage of citizens.*

Вступ. Необхідність дослідження кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян необхідна у зв'язку з тим, що вони порушують конституційне право громадян на вільне волевиявлення у сфері управління державними справами. Конституція України в ст. 38 передбачає право кожного громадянина України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Результати дослідження. Питання кримінальної відповідальності за порушення виборчих прав громадян у науці досліджувало чимало відомих учених, як-от П.П. Андрушко, П.С. Берзін, І.О. Зінченко, Д.О. Колодін [4], Є.Л. Стрельцов, Є.В. Шевченко та ін. Як справедливо зазначає І.О. Зінченко, такі кримінальні правопорушення мають високий ступінь суспільної небезпеки.

Постановка завдання. До кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян належать: перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК); надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або інше несанкціоноване втручання в роботу Державного реєстру виборців (ст. 158 КК); незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу, викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі (ст. 158-1 КК); незаконне знищення або пошкодження виборчої документації або документації референдуму (ст. 158-2 КК); фальсифікація, підроблення, викрадення, пошкодження або знищення виборчої документації, документації референдуму, виборчої скриньки, списку виборців чи учасників референдуму (ст. 158-3 КК); порушення таємниці голосування (ст. 159 КК); порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації з референдуму (ст. 159-1 КК); підкуп виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму (ст. 160 КК).

Зовнішня сторона кримінальних правопорушень дуже складна, має багатоаспектний характер та істотні дискусійні моменти, які так чи інакше впливають на застосування норм і законотворчу діяльність [1, с. 121–133]. З теоретичної точки зору вивчення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення важливе в сучасних умовах, тому що останніми роками в цій сфері нагромадилось багато нових питань і окреслилось руйнування деяких традиційних уявлень, що є необхідним в інтересах подальшого розвитку науки і вдосконалення судової та слідчої практики [2, с. 163].

У ст. 157 КК передбачено кримінальну відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 157 КК, виявляється у двох формах, зазначених у диспозиції ч. 1 ст. 157 альтернативно:

1) перешкоджання вільному здійсненню виборцем, учасником референдуму свого виборчого права або права брати участь у референдумі;

2) перешкоджання діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, процесу референдуму, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача під час виконання ними своїх повноважень чи здійснення своїх прав, які поєднані з обманом або примушуванням.

Під перешкоджанням вільному здійсненню виборцем, учасником референдуму свого виборчого права або права брати участь у референдумі слід розуміти створення перешкод громадянам України в реалізації ними гарантованих Конституцією України та Виборчим кодексом їхніх прав на участь у виборах, які проводяться в Україні, або прав брати участь у референдумі, а також учинення

дій, здатних стати реальною та/або суттєвою перешкодою в реалізації громадянами своїх виборчих прав, зокрема права обирати, а також учинення дій, які можуть перешкодити учаснику референдуму взяти участь у референдумі; створення реальних перешкод у діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, процесу референдуму, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача під час виконання ними своїх повноважень чи здійснення своїх прав.

Склад такого кримінального правопорушення характеризується наявністю способу як обов'язкової ознаки. Таким способом закон називає обман або примушування.

Обман, будучи способом перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача, має такі ознаки: 1) активне та свідоме надання неправдивої інформації, спотворення реальних фактів; 2) пасивне, що виражається в умисному неповідомленні відомостей про конкретні обставини, про які варто було поінформувати потерпілого.

Обманом є усне, письмове або вербальне повідомлення свідомо неправдивих відомостей або замовчування певних відомостей, перекручування змісту частини таких відомостей, спрямоване на введення в оману виборця, учасника референдуму чи іншого учасника виборчого процесу або процесу референдуму. Наприклад, як перешкоджання способом обману (за наявності усіх необхідних обставин) слід розглядати дії особи, яка надала для її реєстрації (як кандидата на виборах) свідомо неправдиві відомості щодо проживання на території України, наявності єдиного громадянства України тощо.

Під примушуванням (як способом перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача) слід розуміти посягання певної вимоги з погрозою, а саме висловлювання винного в категоричній формі та за допомогою будь-яких засобів, якщо така вимога стосується участі в референдумі, а також учинення дій, здатних стати реальною та/або суттєвою перешкодою в реалізації громадянами своїх виборчих прав, зокрема права обирати, а також стосується дій, які можуть перешкодити учаснику референдуму взяти участь у референдумі; вимога припинити законну діяльність певного суб'єкта виборчого процесу або змінити її характер, здійснити певну діяльність, яка суперечить чинному виборчому законодавству, процесу референдуму тощо. Така вимога має супроводжуватися погрозою, яка доведена винним до відома потерпілого чи потерпілих у будь-який спосіб та містить елемент залякування, а саме повідомлення певного варіанта поведінки, який є небажаним для потерпілого чи потерпілих (у разі невиконання ним (ними) висунутої вимоги).

Примушування завжди пов'язане з певним незаконним впливом на виборця, учасника референдуму чи іншого суб'єкта виборчого процесу, процесу референдуму, ініціативної групи референдуму, комісії з референдуму, члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача під час виконання ними своїх повноважень чи здійснення своїх прав із метою змусити його/їх вчинити певні дії, змінити характер діяльності чи не вчиняти того, що особа намагалася вчинити.

Кримінальне правопорушення, передбачене в диспозиції ч. 1 ст. 157, має формальний склад. Не має значення, чи вдалося виборцю здійснити своє виборче право, учаснику референдуму здійснити своє право брати участь у референдумі; чи вдалося винному завадити роботі виборчої комісії, комісії з референдуму, діяльності іншого суб'єкта виборчого процесу, процесу референдуму, ініціативної групи референдуму, а також діяльності члена виборчої комісії, члена ініціативної групи референдуму, члена комісії з референдуму або офіційного спостерігача під час виконання ними своїх повноважень чи здійснення своїх прав. Для кваліфікації діяння за ч. 1 ст. 157 КК не має значення, досяг винний бажаного результату під час виборів (референдуму), не досяг або досяг, але не в повній мірі.

Окремими формами вчинення перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача є діяння у формі незаконного втручання службової особи в діяльність виборчої комісії, комісії з референдуму або члена виборчої комісії, комісії з референдуму з використанням службового становища з метою впливу на їхні дії чи рішення (ч. 4 ст. 157) та ухилення члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків у роботі комісії без поважних причин, що призвело до неможливості роботи виборчої комісії, комісії з референдуму в день голосування, проведення підрахунку голосів на виборчій дільниці чи дільниці з референдуму, встановлення підсумків голосування у відповідному виборчому окрузі чи окрузі з референдуму, встановлення результатів виборів або референдуму (ч. 5 ст. 157).

Під ухиленням члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків слід розуміти недбале ставлення до виконуваних службових обов'язків та/або систематичне і тривале невиконання такими особами своїх службових обов'язків. Відсутність члена виборчої комісії без поважних причин на одному засіданні відповідної виборчої комісії не є підставою для інкримінування тривалого та систематичного порушення службових обов'язків таким членом виборчої комісії.

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 157, має матеріальний склад. Ухилення члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків у роботі комісії без поважних причин є закінченим, коли таке діяння призвело до неможливості роботи виборчої комісії, комісії з референдуму в день голосування, проведення підрахунку голосів на виборчій дільниці чи дільниці з референдуму, встановлення підсумків голосування у відповідному виборчому окрузі чи окрузі з референдуму, встановлення результатів виборів або референдуму.

Під незаконним втручанням службової особи в діяльність виборчої комісії, комісії з референдуму або члена виборчої комісії, комісії з референдуму з використанням службового становища з метою впливу на їхні дії чи рішення (ч. 4 ст. 157) розуміється умисне вчинення службовою особою дій, які виходять за межі наданих їй прав чи повноважень. Особливістю складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 157, є те, що він є спеціальним видом перевищення влади або службових повноважень. Склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 157 КК, є формальним.

Надання неправдивих відомостей органу ведення Державного реєстру виборців або інше несанкціоноване втручання в роботу Державного реєстру виборців (ст. 158 КК).

Об'єктивна сторона такого кримінального правопорушення виявляється у таких формах, як:

1) умисне подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців,

2) умисне внесення неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців,

3) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців,

4) інше несанкціоноване втручання в роботу бази даних Державного реєстру виборців.

Під умисним поданням до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців слід розуміти дії, спрямовані на подання свідомо неправдивої інформації щодо ідентифікаційних персональних даних виборця, які однозначно визначають його особу:

1) прізвище; 2) власне ім'я (усі власні імена); 3) по батькові; 4) дата народження; 5) місце народження; 6) унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (якщо така інформація внесена до документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України) та ін. На персональні дані виборця, які вносяться до бази даних Реєстру у формі запису як сукупності всіх персональних даних виборця, вказує перелік, передбачений статтями 5–9 Закону України «Про державний реєстр виборців». Кожному виборцю відповідає один запис у Реєстрі.

У разі відсутності у виборця по батькові (відповідно до звичаю національної меншини, до якої він належить) вноситься службова відмітка.

У разі відсутності документально підтверджених відомостей про число та місяць народження виборця як число та місяць народження зазначається 1 січня відповідного року.

Місце народження виборця, народженого в межах сучасної території України, зазначається відповідно до сучасного адміністративно-територіального устрою України. Якщо населений пункт перестав існувати, то зазначається його назва відповідно до документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство виборця. При цьому до Реєстру вносяться: 1) зазначення країни народження (Україна); 2) власна назва відповідного регіону України, зазначеного в частині другій статті 133 Конституції України; 3) власна назва району (міста обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення), до складу якого входить населений пункт, у якому народився виборець; 4) категорія населеного пункту, в якому народився виборець, та його власна назва.

Зазначення місця народження виборця, народженого за межами сучасної території України, передбачає такі відомості, що вносяться до Реєстру: 1) сучасна назва відповідної країни; 2) для федеративних держав – назва відповідного суб'єкта федерації; 3) категорія населеного пункту, в якому народився виборець, та його власна назва.

Відповідно до п. 1 частини першої статті 10 Закону України «Про державний реєстр виборців» кожен виборець має право подати свої персональні дані до відповідного органу ведення Реєстру.

Така інформація має бути достовірною. Відповідно до ч. 2 статті 10 Закону України «Про державний реєстр виборців» виборець подає органу ведення Реєстру достовірну інформацію щодо своїх персональних даних, які вносяться до Реєстру, в передбачених цим Законом випадках.

Згідно зі ст. 19 Закону України «Про державний реєстр виборців» особа, яка набула права голосу, або особа, яка має право голосу, однак виявила, що вона не внесена до Реєстру, може за власною ініціативою звернутися до органу ведення Реєстру. Така особа подає до органу ведення Реєстру письмову заяву за формою, встановленою розпорядником Реєстру із зазначенням відомостей про себе, наведених у частині першій статті 6 та пункті 1 частини першої статті 7 цього Закону. Така заява може бути подана до органу ведення Реєстру особисто або через уповноважену особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства.

Під умисним внесенням неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців слід розуміти дії реєстратора або іншої особи, до службових обов'язків якої віднесено повноваження щодо ведення реєстру, спрямовані на внесення свідомо неправдивої інформації щодо ідентифікаційних персональних даних виборця, які однозначно визначають його особу, свідоме внесення запису або персональних даних, які на момент їх внесення до бази даних Реєстру виявляються уже попередньо внесеними до Реєстру; свідоме внесення взаємно суперечливих (помилкових) персональних даних виборця та ін.

Повноваження органу ведення Реєстру здійснюють територіальні представництва Центральної виборчої комісії, утворені відповідно до Закону України «Про Центральну виборчу комісію».

Висновки. Таким чином, диспозиції статей 157–158 КК, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти виборчих прав громадян, є бланкетними. З метою розкриття всіх ознак об'єктивної сторони необхідним є застосування норм законів, які визначають організацію і порядок проведення виборів та референдумів на території України, як-от Виборчий кодекс України, що набув чинності 1 січня 2020 р., а також закони України «Про Державний реєстр виборців» в редакції від 21 грудня 2019 р. та «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 р. Склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 157 КК, характеризується наявністю способу як обов'язкової ознаки.

Список використаних джерел:

1. Стрельцов Є.Л. Об'єктивні вимоги щодо загального змісту сучасного кримінального законодавства. *Вісник Південного регіонального центру НАПрН України*. 2019. № 20. С. 121–133.
2. Зінченко І.О., Шевченко Є.В. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (статті 157–184 КК). Кримінальні правопорушення проти виборчих прав громадян (статті 157–160 КК). *Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид.* 2020. Вип. 2(14). URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/13263>
3. Матвійчук В.К. Об'єктивна сторона складу злочину: її складові та зміст. *Держава та регіони. Сер. : Право*. 2013. № 1. С. 163–168.
4. Kolodin, D., Kolodina, A., & Kaminskyi, P. (2019). The protection of suffrage through legal remedies. *Amazonia Investiga*. 8(22). P. 344–349.